

Gheorghe Negru*

POLITICA ȚARISTĂ DE RUSIFICARE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘI „REALITĂȚILE NEFAVORABILE” DIN BASARABIA (a doua jumătate a sec. al XIX-lea)

The article reveals the process of radical transformation of the education system in Bessarabia in the second half of the nineteenth century, as a result of the tightening of the national policy of the Russian Empire and the intensification of the national-cultural Russification of the non-Russian peoples, the attempts of the Czarist authorities to modernize and homogenize the multinational Russian Empire, according to the model of European states. The author highlights two stages of the policy of Russification of education in Bessarabia. The first stage – years 1866-1872 – is characterized by the undermining of Romanian and mixed parochial primary schools (Romanian-Russian), the prohibition of teaching Romanian language at the regional gymnasium, theological seminary, county schools, etc, by creating a Russian primary and secondary education system in Bessarabia. The second stage – years 1873-1900 – is characterized by the attempt to radically transform the linguistic and cultural realities of the Bessarabian villages, causing the exponential growth of the number of Russian schools in rural areas, mass learning of the Russian language by the Romanian peasants in Bessarabia, the imposition of the Russian language not only in state institutions, but also in the privacy of families. The discussions in this regard within the Committee of Ministers of the Russian Empire highlighted the following dilemma: either the application of force to boost the policy of Russification, or the continuation of the policy of gradual Russification. Understanding the impasse that the Russian Empire would have entered, the authorities finally decided to achieve the goals of the policy of russification of the Romanians in Bessarabia, not through repressive methods, but „gradually and without violence”.

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, national politics, russification, education system.

În a doua jumătate a sec. XIX, în urma încercărilor autorităților țariste de a moderniza și a omogeniza Imperiul Rus multinațional, conform modelului statelor naționale europene, în special al Angliei, dezvoltării și consolidării, pe baza

* **Gheorghe Negru**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al USM.

panslavismului, a unui naționalism rusesc intransigent, s-a produs o înăsprire a politicii naționale și o intensificare a rusificării național-culturale a popoarelor neruse. Confrunțați cu realitățile atât de diferite de la periferie, demnitarii din Sankt Petersburg și administrațiile imperiale locale au inițiat noua politică cu un decalaj, uneori, de zeci de ani de la o regiune la alta. De asemenea, în funcție de situația concretă din regiunile administrativ-teritoriale, amplasate în diferite zone geografice, motivele care au stat la baza deciziei de înăsprire a politicii de rusificare au fost diferite. S-a deosebit politica de rusificare din diferite regiuni și zone și după gradul de duritate, după consecvența promovării acesteia etc. Nu a existat, așadar, o politică națională unitară, una și aceeași pentru toate periferiile populate de neruși, ci politici, mai mult sau mai puțin, diferite de la o regiune la alta sau de la o zonă geografică la alta. Dacă vorbim, la plural, despre politicile naționale, tot așa trebuie să procedăm și atunci când ne referim la politica de rusificare. În același timp, nu putem să nu observăm existența, în a doua jumătate a sec XIX, a unui anumit tipar al politicii de rusificare aplicat de autorități. Este vorba de centralizarea și unificarea administrativ-teritorială a periferiilor naționale și lichidarea aproape totală a particularităților locale, de înăsprirea și accelerarea politicii de rusificare național-culturală și lingvistică: suspendarea utilizării limbilor nerușilor în școală, administrație, lucrările de secretariat, biserică, persecutarea și strâmtorarea presei naționale, a instituțiilor și organizațiilor culturale etc. De aici reiese că trebuie să se țină cont atât de specificul politicilor imperiale promovate de autorități în diferite regiuni, cât și de elementele comune ale acestor politici, de conceptele și strategiile aplicate în diferite zone ale Imperiului Rus locuite de neruși.

Drept bază a politicii comune de rusificare a constituit, de exemplu, conceptul instruirii în școlile primare a „alogenilor creștini” („inorodți-hristiane”) și a „tătarilor mohomedani”, elaborat de autoritățile țariste în a doua jumătate a anilor 1860. În fapt, nu era vorba de „alogeni” sau „străini”, cum erau percepuți, într-o optică imperială inversată, reprezentanții popoarelor neruse, ci de locuitori indigeni ai teritoriilor anexate în diferite perioade istorice de Imperiul Rus. Astfel, în scopul „instruirii alogenilor”, în 1866, D. A. Tolstoi, ministrul instrucțiunii, a inițiat discuții în cadrul unui Consiliu special, alcătuit din specialiști cunoscuți în epocă. Discuțiile respective, extinse în subcomisii și în consiliile școlare locale, au continuat aproape 3,5 ani. O persoană a fost delegată în Algeria pentru a studia funcționarea școlilor organizate de guvernul francez pentru populația islamică. De asemenea, au fost colectate informații cu privire la starea școlilor din India britanică. În iulie 1869, toate documentele adunate și opiniile expuse au fost publicate într-un volum aparte¹.

În cele din urmă, la 2 februarie 1870, s-a făcut bilanțul acestei munci, au fost sintetizate opiniile și ideile și a fost adoptată hotărârea Consiliului de pe lân-

¹ *Сборник документов и статей по вопросу об образования инородцев*, С-Пб, тип. т-ва Обществ. польза, 1869, с. 1-522.

gă ministrul instrucțiunii publice privind „instruirea alogenilor care locuiesc în Rusia”. Hotărârea relevă cu claritate că scopul instruirii tuturor „alogenilor”, divizați în două mari grupe, creștini și tătari-musulmani, era „rusificarea totală”. Documentul reprezintă, de fapt, un concept și o strategie a rusificării, descriind cu scrupulozitate cum trebuie să fie organizat procesul de instruire a copiilor „alogeni” „foarte puțin rusificați și care aproape că nu cunosc limba rusă”, a „alogenilor” care locuiau împreună cu rușii și, în sfârșit, a celor care erau „suficient de rusificați”.

În memoriul alcătuit, cu această ocazie, de S.P. Golubțov, episcopul circumscripției de învățământ Odesa, se relatează despre „excesul de delicatețe” manifestat de autorități „față de alogeni care populează periferia imperiului”, pledându-se pentru „restabilirea drepturilor legitime ale limbii ruse, persecutate și neglijate de alogeni”. Nerușilor li se reproșă că „nu se consideră de bună voie drept fii ai unicei și indivizibilei patrii rusești”, că „nu însușesc fără constrângere limba rusă și nu se apropie de poporul rus”. „Aceasta demonstrează – se spunea în memoriu – necesitatea luării unor măsuri pozitive și energice de către guvern, dacă nu se dorește, desigur, ca o parte considerabilă a populației Rusiei să fie lăsată în stare de ignoranță și, ceea ce este mai important, de înstrăinare”.

În hotărârea Consiliului de pe lângă ministrul învățământului public se indică clar că scopul instruirii tuturor „alogenilor” din cadrul Imperiului Rus trebuia să fie, neîndoindu-se, „rusificarea și contopirea lor cu poporul rus”. Totodată, se făcea referire la existența a două opinii în privința modului de realizare a acestui scop în școlile „alogenilor creștini”. Unii considerau că limbile locale urmau să servească drept „instrument de bază al instruirii [...] până în momentul când copiii alogeni vor însuși limba rusă”. Alții, la rândul lor, au crezut că acest sistem, fiind benefic pentru educația religioasă a „alogenilor”, „încetinește procesul de rusificare”. Însă, deoarece se dorea „nu numai instruirea creștină, dar și o cât mai deplină rusificare a alogenilor”, școlile acestora trebuiau să fie „nu alogene, ci rusești, deci cu dominarea limbii ruse în procesul de învățământ”. Din aceste considerente, demnitarii imperiali au propus ca instruirea copiilor neruși să fie divizată în două etape. În prima etapă se preconiza însușirea, cu ajutorul idiomurilor locale, a limbii ruse vorbite. În a doua etapă – studierea unor asemenea materii ca citirea, scrisul, aritmetica și, firește, religia exclusiv în limba rusă.

În final, după discuții „amănunțite și multilaterale”, Consiliul a conchis că scopul învățământului în școlile primare ale „alogenilor creștini” consta în „instruirea moral - religioasă și afirmarea credinței ortodoxe, precum și rusificarea prin inițierea în ortodoxie și prin familiarizarea cu limba rusă”.

Sistemul de învățământ al „alogenilor creștini” trebuia să asigure realizarea instruirii începătoare a elevilor în graiul local, cunoașterea de către învățătorii ruși ori din „neamul alogenilor” a limbii ruse și a graiului local, instruirea femeilor, deoarece „graiul neamului și particularitățile naționale ale alogenilor sunt păstrate și menținute cu precădere de mame”.

Particularitățile sistemului de învățământ al fiecărui grup de „alogeni” depindeau, mai ales, „de importanța pe care trebuie să îl aibă graiul matern al alogenilor în școlile elementare”. „Pentru copii alogenilor foarte puțin rusificați și care aproape că nu cunosc limba rusă” s-a cerut înființarea „școlilor speciale”. Predarea inițială în astfel de școli trebuia să se facă „în graiul matern [...], după manuale în același grai”. Drept cărți de învățătură urmau să servească „abecedarile, rugăciunile necesare, scurtele povestiri din istoria vechiului și noului testament, cărțile cu un caracter moral-religios”, tipărite, pentru a ușura învățarea limbii ruse, „în graiul alogenilor cu litere rusești”. Manualele în cauză puteau fi sau nu traduse, excepție făcând doar cărțile pentru efectuarea serviciului divin care, în mod obligatoriu, trebuiau traduse în rusește. În paralel, „cu ajutorul graiului local, în baza instruirii intuitive, copiii învață limba rusă vorbită și imediat ce însușesc un număr destul de important de cuvinte și expresii rusești, încep să învețe carte rusească (cititul și scrisul), continuând, în același timp, să învețe a vorbi rusește [...]. După însușirea suficientă de către copii a limbii ruse, religia se va preda în baza principiilor generale; în plus se repetă în limba rusă istoria religiei cu completările necesare, se învață rugăciunile principale în limba rusă și slavă bisericească și se predă, pe scurt, catehizisul”. Stabilirea duratei și detaliilor unei astfel de instruiri rămăneau pe seama administrației școlilor.

Pentru copiii „alogenilor” ce locuiau împreună cu rușii în aceleași localități s-a cerut înființarea școlilor elementare comune. În ele „tot procesul de instruire trebuia să se facă în limba rusă, de învățători ce posedă atât limba rusă, cât și graiul local alogen”, acesta fiind însă permis „doar pentru explicații orale”. În cazul în care copiii „alogenilor”, necunoscând limba rusă, nu puteau învăța împreună cu copiii ruși, se permitea deschiderea în școli a unor „secții speciale”, „în baza mijloacelor locale ale alogenilor”, unde elevii „alogeni” învățau „limba rusă în măsura ca să poată învăța împreună cu copiii ruși”.

În sfârșit, „pentru alogenii suficient de rusificați, ce locuiesc amestecați cu rușii ori locuiesc compact, se întemeiază școli elementare în baza principiilor comune pentru școlile rusești”².

În baza ideilor sus - menționate, la 26 octombrie 1874, ministrul instrucțiunii publice a aprobat unele articole suplimentare privind regulile de examinare a celor ce doreau să devină învățători în școlile alogene. De la aceștia se cerea să poată citi liber cărțile editate în limba localnicilor (cu grafie rusă) și să-și expună clar gândurile în limba respectivă. O asemenea cunoaștere era considerată suficientă, deoarece prin instruirea „alogenilor” nu se urmărea dezvoltarea limbii lor materne, ci folosirea acesteia ca „instrument” pentru învățarea limbii ruse, pentru a „substitui graiurile alogene și a-i include pe alogeni în mediul culturii și

² Постановление Совета Министра Народного Просвещения. Заседание 2-го февраля 1870 года журнала № 42. Дело по вопросу о мерах к образованию населяющих Россию инородцев, în: Gheorghe Negru, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, „Revista de istorie a Moldovei”, 1995, nr. 3-4, p. 111-114.

a familiei ruse”. Pentru verificarea cunoașterii de către învățători a limbii băștinășilor nu era necesară o examinare specială. Pur și simplu, învățătorul examinat, pe parcursul a două lecții, trebuia să utilizeze, „acolo unde era necesar „graiul alogen”³.

După cum reiese din prevederile documentelor analizate mai sus, demnitarii Imperiului Rus considerau sistemul de învățământ, atât cel primar, cât și cel secundar, unul dintre instrumentele de bază ale politicii de rusificare. În Basarabia startul politicii de rusificare a școlilor din a doua jumătate a sec. XIX s-a produs cu patru ani înainte de adoptarea hotărârii Consiliului de pe lângă ministrul instrucțiunii publice din 2 februarie 1870 privind învățământul „alogenilor”. În mod ciudat, politica respectivă a început nu cu reorganizarea învățământului primar, cum ar fi trebuit în mod logic să se întâmple, ci cu a celui secundar, cu modificări în activitatea gimnaziului din Chișinău. Acest fapt denotă urgența și caracterul excepțional al deciziei luate de autorități. La începutul lunii februarie 1866, după acceptarea continuării predării disciplinei „limba moldovenească” la gimnaziul din Chișinău de către Direcția Școlilor din Basarabia, Circumscripția de Învățământ Odesa și Ministerul Instrucțiunii Publice, după cinci luni de la începerea anului școlar, Consiliul de Stat al Imperiului Rus a adoptat, pe neașteptate, hotărârea „Cu privire la suspendarea predării limbii moldovenești la gimnaziul din Chișinău”, decizie sancționată, la scurt timp, de către împărat. Hotărârea Consiliului de Stat al Imperiului Rus a invocat drept pretext pentru anularea predării limbii române la gimnaziul din Chișinău prevederile „noului statut gimnazial”. Documentul, între altele, specifica că „în gimnaziile noastre în general nu se cuvin a fi învățători speciali pentru predarea unor graiuri locale speciale. De aceea, a stabili o excepție pentru unii doritori de a studia limba moldovenească la gimnaziul din Chișinău, și încă pe banii din visteria statului, nu pare a fi un lucru întemeiat [...]”. Faptul că la gimnaziul din Chișinău limba română s-a predat „cu succes” timp de 30 de ani, nu a fost acceptat drept argument pentru continuarea predării acesteia și efectuarea de noi cheltuieli. Nici prescripția că funcționarii de stat din Basarabia trebuiau să cunoască „limba locală” nu i-a convins pe membrii Consiliului de Stat să permită predarea limbii române. Acești funcționari erau fie originari din Basarabia, fie din alte regiuni. În primul caz, „ei deja fac cunoștință practică cu graiul local și de aceea trebuie doar să însușească temeinic limba rusă în timpul cursului gimnazial”. În al doilea caz, fiind trimiși la lucru în Basarabia din alte gubernii, „persoanele respective nu-și fac studiile la gimnaziul din Chișinău”. La fel, nici necesitatea pregătirii învățătorilor pentru școlile primare din Basarabia, care să cunoască atât limba rusă, cât și graiul local, nu justifică continuarea predării „limbii moldovenești” la gimnaziul din Chișinău. Învățătorii respectivi, după cum reiese din documentele expediate de către

³ Министерские распоряжения. Дополнительные статьи к правилам о специальных испытаниях для инородцев-христиан, для язычников и для татар-магометан (1874 г.), în: Gheorghe Negru, *Ibidem*, p. 114-115.

Ministerul Instrucțiunii Publice Consiliului de Stat, se preconiza să fie pregătiți nu în gimnazii, ci în „seminarii speciale pentru învățători”. Astfel, predarea „limbii moldovenești” la gimnaziul din Chișinău, „nu poate servi nici acestui scop”. Prin urmare, „considerând inutilă predarea limbii moldovenești la gimnaziul din Chișinău și creșterea în acest scop a salariului cu 1020 ruble, Consiliul de Stat a hotărât: demersul privind acest subiect al șefului Circumscripției de Învățământ Odesa să fie respins”⁴.

În temeiul hotărârii Consiliului de Stat, la propunerea ministrului instrucțiunii din 9 februarie 1866, directorului gimnaziului din Chișinău i s-a indicat, la 28 februarie 1866, sistarea imediată a predării „limbii moldovenești” în acea instituție. Drept urmare, la 1 martie 1866, Ioan Doncev, profesor de „limbă moldovenească” la gimnaziul din Chișinău, a fost concediat din funcție.

După cum se poate constata, Consiliul de Stat al Imperiului Rus s-a limitat la respingerea formală a argumentelor prezentate de Direcția Școlilor din Basarabia și acceptate până în acel moment de întreaga verticală administrativă din învățământ, inclusiv Ministerul Instrucțiunii, ceea ce reprezenta un semnal că politica de relativă toleranță față de limba română din Basarabia s-a încheiat, că ideea privind utilitatea predării acelei limbi în sistemul de învățământ din Basarabia nu mai era acceptată. În același timp, demnitarii Consiliului de Stat nu au îndrăznit totuși să declare public care a fost motivul adevărat al deciziei de anulare a predării „limbii moldovenești” la gimnaziul din Chișinău. De menționat faptul că în 1865 au fost publicate, de către Ioan Doncev, manualele „Cursulu primitiv de limba rumân” și „Abecedă rumână”, contribuind astfel la sincronizarea etnoculturală a românilor din Basarabia cu cei din România și la familiarizarea elevilor din Basarabia cu scrisul în grafie latină. În condițiile când, pe de o parte, fusese publicat, într-un tiraj mare, un prim manual modern de limbă maternă („Cursulu primitiv...”), care își propunea deschis să-i instruiască pe elevii din Basarabia în limba română contemporană, bazată pe grafia latină, iar pe de altă parte, încă la începutul anilor 1860, rusificarea se transformase într-un pilon de bază al politicii Imperiului Rus, Consiliul de Stat a decis să „dezamorseze” situația în mod tranșant și să anuleze predarea limbii române la gimnaziul din Chișinău⁵.

În timp ce la Sankt-Petersburg se prefigura hotărârea Consiliului de Stat, care va anula predarea limbii române la gimnaziul regional din Basarabia, la Chișinău, la 28 ianuarie 1866, adunarea generală a nobililor basarabeni luase în discuție adresa administratorului gimnaziului din 20 ianuarie 1866 în care, între altele, amintea că predarea „limbii moldovenești” (române) la gimnaziu fusese considerată drept folositoare de către Consiliul pedagogic al gimnaziului și Congresul

⁴ О прекращении преподавания молдавского языка в Кшшиневской гимназии, în: Gheorghe Negru, *Ibidem*, p. 116-117.

⁵ Gheorghe Negru, „Cazul Doncev” și eliminarea „limbii moldovenești” din Gimnaziul Regional din Chișinău (1866), în: „Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură”, Serie nouă, 2006, nr. 3-4, p. 220-228.

pedagogilor din luna iulie 1865 de la Odesa. Administratorul atrăgea atenția nobililor basarabeni că, chiar dacă populația locală moldovenească nu participase deloc până atunci la administrarea economică a regiunii, oricum predarea limbii materne la gimnaziu fusese considerată drept utilă. Însă, odată cu introducerea instituțiilor de zemstvă în Basarabia și a implementării reformei judiciare, când populația era chemată să se implice în soluționarea problemelor locale și în alegerea judecătorilor de pace, predarea „limbii moldovenești” la gimnaziu devenea „o necesitate stringentă”. În plus, excluderea „limbii moldovenești” din rândul disciplinelor predate la gimnaziul din Chișinău ar fi periclitat deschiderea școlilor primare în satele din Basarabia, deoarece profesorii „școlilor populare” erau numiți doar din rândul absolvenților gimnaziului. Analizând toate aceste considerente, adunarea generală a nobililor din Basarabia, recunoscând importanța cunoașterii „limbii moldovenești” pentru viitorii funcționari, în vederea atingerii obiectivelor reformiste ale autorităților, prin admiterea instituțiilor de pace și de zemstvă, a concluzionat că predarea „limbii moldovenești” la gimnaziul din Chișinău era „foarte necesară”. Pentru îmbunătățirea predării „limbii moldovenești” la gimnaziul regional, nobilii din Basarabia au inițiat un demers în care solicitau ca predarea disciplinei respective să se producă în prima parte a zilei, iar salariul profesorului de „limbă moldovenească” să fie egal cu cel al celorlalți profesori din gimnaziu. De altfel, în cazul în care guvernul nu putea să asigure plata salariului profesorului de „limbă moldovenească” din contul statului, atunci nobilii basarabeni erau de acord să-și asume ei acest efort. Hotărârea adunării generale a nobililor din Basarabia a fost semnată de 83 dintre cele mai cunoscute și reprezentative personalități ale tagmei nobiliare din regiune⁶.

Decizia adunării generale a nobililor din Basarabia, aprobată cu puțin timp înainte de adoptarea hotărârii Consiliului de Stat „Cu privire la suspendarea predării limbii moldovenești la gimnaziul din Chișinău”, dezmințea concluziile și argumentele ce vor fi invocate în hotărârea respectivă a organului legislativ-consultativ suprem al Imperiului Rus. Spre deosebire de funcționarii Consiliului de Stat, care nu vedeau nici un rost în continuarea predării limbii române la gimnaziul regional, nobilii basarabeni, dimpotrivă, subliniau „utilitatea” și „necesitatea stringentă” a predării acestei limbi. În afară de aceasta, creșterea salariului profesorului de limbă română până la 1020 ruble nu avea cum să constituie o povară pentru bugetul de stat, după cum se menționa în hotărâre, deoarece nobilii din Basarabia se angajaseră să achite acești bani din contul lor. Nu cunoaștem dacă Ministerul Instrucțiunii și Consiliul de Stat au fost informați despre demersul și solicitările nobililor din Basarabia. E clar, însă, că, indiferent de răspunsul la această întrebare, intențiile autorităților țariste nu mai puteau fi modificate. Decizia, foarte importantă a nobililor basarabeni, a fost adoptată într-un moment

⁶ Dinu Poștarencu, *Pledarea nobilimii basarabene pentru studierea limbii române în instituțiile de învățământ din provincie*, în: „Tirageti. Istorie. Muzeologie, Serie nouă”, 2011, vol. V, nr. 2, p. 242-243.

crucial pentru destinul limbii române de la gimnaziul regional, atunci când autoritățile Imperiului Rus erau pe cale de a începe ofensiva împotriva limbii române din școlile basarabene, în general, iar gimnaziul, ca urmare a „cazului Doncev”, a ajuns primul în atenția demnitarilor responsabili de politica de rusificare. Demersul nobililor din Basarabia reflectă starea de spirit și doleanțele larg răspândite printre toate categoriile de români din provincie, contribuind la consolidarea unei opinii favorabile păstrării și predării limbii române la gimnaziul din Chișinău, reflectată și în avizele pozitive ale Direcției Școlilor din Basarabia, Circumscripției de Învățământ Odesa și Ministerului Instrucțiunii din Sankt Petersburg. La sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie 1866 au intrat în coliziune interesele politicii de rusificare ale Imperiului Rus și interesele românilor din Basarabia de a-și conserva limba maternă, iar finalul, după o demonstrație a cazului Poloniei, dar și a altor regiuni naționale, era predestinat.

În anul următor 1867 a început și procesul de reorganizare și rusificare a sistemului de școli primare din Basarabia. Ca și în cazul interzicerii predării limbii române la gimnaziul din Chișinău, inițiativa a venit „de sus”, de la ministrul instrucțiunii D.A. Tolstoi. Acesta a vizitat în vara anului 1867 instituțiile școlare din regiunea Odesa și a remarcat că nu toți moldovenii cunoșteau limba rusă, iar în unele parohii serviciul divin se înfăptuia în „limba moldovenească”. În opinia acestuia, după unirea Principatelor Române în 1859 și constituirea statului român modern, considerat drept neprietenos față de Imperiului Rus, însușirea limbii și culturii ruse de către moldovenii din Basarabia căpătase o „semnificație politică”, iar păstrarea „limbii moldovenești” în Basarabia și necunoașterea limbii ruse de către moldoveni reprezenta un precedent periculos de despărțire a lor de statul rus. De aceea, pentru a se informa despre situația reală a școlilor din Basarabia, din punctul de vedere al politicii de rusificare, cu intenția de a raporta despre aceasta împăratului, D.A. Tolstoi a cerut efectuarea unei inspecții amănunțite a școlilor rurale din provincie. În cele din urmă, la solicitarea ministrului instrucțiunii și a episcopului Circumscripției de Învățământ Odesa, cu concursul guvernatorului Basarabiei, C. Ianovski, directorul Direcției Școlilor din Basarabia, împreună cu cinci revizori județeni, a vizitat, în lunile februarie, martie, aprilie 1868 școlile satești din regiune, alcătuiind două rapoarte în care a criticat vehement și a descris amănunțit neajunsurile sistemului de învățământ rural existent în acel moment, atât din punctul de vedere al dezvoltării intelectuale a copiilor, cât și al progreselor rusificării. S-au arătat, totodată, cauzele insucceselor, precum și căile de organizare a unui sistem „corect”, rusec, de învățământ primar în satele din Basarabia, ca bază pentru transformarea profundă a întregului sistem de viață rurală: lingvistic și național-cultural, administrativ, politic, economic⁷.

⁷ Отчет о состоянии народных училищъ в Бессарабии. Составил директор училищъ Бессарабской области К. П. Яновский, în Циркуляр по Управлению Одесским Учебным Округом, 1868, № 5, май 1868, с. 113-146; Сведения о ходе народного образования в Бессарабии в течение истекших 2 лет т. е. от второй половины 1867 года по 1-е октября

La 1 ianuarie 1868, conform datelor furnizate de către Consistoriul Eparhiei Chișinău, în satele din Basarabia existau 358 de școli „parohiale-bisericești” și 4178 elevi (4018 băieți și 160 fete). Însă, inspecția condusă de C. Ianovski, a depistat doar 212 școli și 2515 elevi (2427 băieți și 88 fete). De fapt, numărul școlilor și numărul elevilor, constatat de inspectorii, nu corespundea realității. Unii elevi veniseră la școală, iar unele școli se deschiseră chiar în timpul controlului. De aceea, după plecarea inspectorilor, presupunea C. Ianovski, o parte din elevi abandonaseră școala, iar unele școli încetaseră să mai funcționeze.

La fel și calitatea învățământului din școlile primare de la sate nu putea fi considerată satisfăcătoare. Elevii învățau să citească fără să înțeleagă sensul celor citite, „atât în limba rusă, slavonă, cât și în moldovenește”. Doar 1/8 din numărul total al elevilor erau în stare să explice unele cuvinte și expresii, numai 1/6 dintre ei știau rugăciunile principale (fără să înțeleagă sensul cuvintelor), aproape tot o 1/6 știau să scrie, numai 13 elevi cunoșteau cele 4 operații aritmetice.

Până în 1868 școlile satești pregătiseră doar 446 de știutori de carte, ceea ce constituia o persoană la fiecare 1200 de locuitori de la sate. Fiecare școală pregătise, în patru ani, în mediu, câte un știutor de carte⁸.

Datele furnizate de C. Ianovski reflectă un proces avansat de rusificare a școlilor primare din satele Basarabiei. Din cele 212 școli parohiale, care existau în 1868, în 164 de școli rurale se efectua în limba rusă și slavonă, în 20 – în limba română, iar în 28 – în limbile română și rusă. Din cei 2515 elevi ai școlilor parohiale, 297 citeau rusește, înțelegând „într-o oarecare măsură” sensul cuvintelor, 30 de elevi citeau, la fel, în limba română, 443 de elevi scriau în limba rusă, 26 – în limba română, 597 de elevi știau rugăciunile principale în rusește, 69 – în românește⁹.

Școlile primare din satele Basarabiei, existente până în 1868, menționa C. Ianovski, nu contribuiau la „educația moral-religioasă” și dezvoltarea „capacităților intelectuale” ale elevilor, nici la cultivarea printre aceștea a „sentimentului național rusesc și a dragostei față de patrie și Țar [...]”. Din acest punct de vedere, școlile respective nu numai că nu aduceau nici un folos populației, ci, dimpotrivă, dăunau. De aceea, semnala C. Ianovski, trebuiau luate cele mai hotărâte măsuri pentru răspândirea în Basarabia a unui „învățământ popular corect”. Basarabia avea nevoie de un asemenea învățământ „mai mult, poate, decât

текущего 1869 года. По поручению попечителя Одесского учебного округа составлены директором училищ Бессарабской области, in Циркуляр по Управлению Одесским Учебным Округом, 1869, № 11, ноябрь 1869, с. 405-422.

⁸ Gheorghe Negru, *Școala țaristă – instrument de rusificare a românilor din Basarabia (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, in „Destin românesc. Revistă de istorie și cultură”, Chișinău – București, 1996, nr.1, p. 38-39.

⁹ *Ibidem*, p. 40.

orice altă gubernie sau regiune din Imperiul Rus, întrucât e puțin probabil să existe un alt ținut în întreaga Rusie în care să se fi făcut atât de puțin, timp de 56 de ani, pentru învățământul popular”. În condițiile când moldovenii „profe-sează aceeași religie ca și rușii, iar persoana Țarului este pentru ei la fel de sfântă ca și pentru fiecare rus”, „apropierea” moldovenilor de ruși, cu ajutorul unui învățământ „corect”, era încă posibilă. Dar a atinge repede scopul menționat va fi „foarte greu, dacă nu chiar imposibil”, avertiza C. Ianovski. Or, în opinia acestuia „unii consideră greșit că este suficient ca alogenii să învețe rusește și ei vor deveni ruși adevărați. Pentru a înțelege inconsistența unei asemenea opinii e destul să ne uităm la armenii locali, mulți dintre care nu înțeleg niciun cuvânt în limba armeană, dar vorbesc și ascultă în biserici predici în limba turcă, însă, în același timp, nu-i simpatizează deloc pe turci. Același lucru se poate spune și despre bulgarii basarabeni. Iată de ce școlile de aici trebuie să se deosebească printr-o foarte bună organizare: copiii în ele trebuie nu doar să învețe limba rusă, dar și să iubească tot ce este rusec. De aceea școlile, în care va învăța tineretul local de la sate, trebuie să aibă învățători de religie conștiincioși și bine pregătiți. Doar organizarea unor asemenea școli poate și trebuie să-și asume guvernul”, - insistă Ianovski.

Școlile parohiale în care instruirea se înfăptuia „în limba moldovenească” trebuiau lăsate în voia sorții, deoarece ele „nu mulțumeau necesitățile populației satești”. „Fără o susținere artificială, forțată, aceste școli își vor înceta neapărat existența lor jalnică”, conchidea C. Ianovski. Totuși, închiderea școlilor parohiale printr-o decizie oficială era considerată de C. Ianovski drept „incomodă”, întrucât ar fi putut determina susținerea, în secret, a școlilor respective¹⁰.

Spre deosebire de gimnaziul din Chișinău, unde suprimarea predării limbii române s-a realizat de „sus în jos”, la indicația Consiliului de Stat, în celelalte tipuri de școli secundare din Basarabia – în școlile județene – procesul a avut loc invers, de „jos în sus”. Drept „argument” pentru suspendarea predării limbii române în școlile județene a servit chiar faptul interzicerii predării limbii române la gimnaziu și, în consecință, imposibilitatea pregătirii învățătorilor pentru școlile primare. În demersul directorului școlilor din regiunea Basarabia, din 26 mai 1868, către Consiliul Regional din Basarabia, se menționa: „Odată cu eliminarea predării limbii moldovenești la Gimnaziul din Chișinău, nu este posibil, ca din rândul elevilor gimnaziului, să fie pregătite persoane care să ocupe posturile de învățători de limbă moldovenească, nici să fie supuse unui test special persoanele care ar dori să ocupe astfel de posturi. În prezent, postul de învățător de limbă moldovenească (la școala județeană din Hotin – n.n.) este vacant și nu se intenționează a fi scos la concurs, deoarece chiar și atunci când în școala din Hotin exista învățător de limbă moldovenească, erau foarte puțini

¹⁰ Отчет о состоянии народных училищ в Бессарабии. Составил директор училищ Бессарабской области К. П. Яновский, în Циркуляр по Управлению Одесским Учебным Округом, 1868, № 5, май 1868, с. 141-146.

elevi care să studieze această limbă. Având în vedere cele de mai sus, am onoare să vă cer să desființați postul de învățător de limbă moldovenească în școala județeană din Hotin [...]”¹¹.

Așadar, argumentul fals din hotărârea Consiliului de Stat de la începutul anului 1866 privind inutilitatea predării „limbii moldovenești” la gimnaziul din Chișinău (chipurile, elevii, originari din Basarabia, cunoșteau, implicit, limba română și trebuiau doar să studieze limba rusă, iar pentru pregătirea învățătorilor de „limbă moldovenească” din școlile primare se preconiza deschiderea unor seminarii speciale de învățători; în fapt, prima școală de acest tip va fi deschisă abia în iulie 1872) a servit drept bază pentru demersul din mai 1868 al directorului școlilor din Basarabia de a lichida postul de învățător de limbă română la școala județeană din Hotin. Un „argument” nou al directorului, în raport cu cele din hotărârea Consiliului de Stat, prin care justifica cererea sa, era numărul mic de elevi de la școala județeană din Hotin, care studiau „limba moldovenească”. În realitate, numărul elevilor ce alegeau să studieze limba română la gimnaziu sau în școlile județene nu a prezentat cauza deciziilor represive ale autorităților la adresa limbii române din Basarabia, ci doar un pretext. Diminuarea numărului elevilor din școlile respective, care alegeau să studieze „limba moldovenească”, era consecința cursului politic de centralizare administrativă și rusificare național-culturală, inițiat de autorități în a doua jumătate a sec. XIX, a statutului facultativ al disciplinei „limba moldovenească” în sistemul de învățământ secundar din Basarabia. La 28 august 1868, în temeiul „argumentelor” menționate mai sus, Consiliul Regional din Basarabia a sancționat solicitarea directorului școlilor privind desființarea postului de învățător de limbă română la școala județeană din Hotin¹².

Procesul formal de suprimare a predării limbii române în toate școlile județene din Basarabia s-a finalizat la 3 februarie 1871. La acea dată, împăratul a sancționat demersul episcopului Circumscripției de Învățământ Odesa, prezentat de ministrul instrucțiunii publice al Imperiului Rus, privind anularea predării „limbii moldovenești” în școlile județene din Chișinău (nr. 1.), Orhei, Bălți, Soroca, Hotin. „În timpul de față – se menționa în referatul ministrului către împărat – episcopul Circumscripției de Învățământ Odesa a informat Ministerul Instrucțiunii că predarea în continuare a limbii moldovenești în toate cele cinci școli județene, amintite mai sus, este inutilă, deoarece în școlile județene din Chișinău nr. 1, Hotin și Orhei această limbă demult deja nu se învață, neexistând doritori să o însușească, nici învățători să țină cursuri, iar în celelalte două școli județene

¹¹ Ходатайство директора училищ Бессарабской области, адресованное в Бессарабский Областной Совет, Кишинев, № 1005, 25 мая 1868 года, în: Gheorghe Negru, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, „Revista de Istorie a Moldovei”, 1995, nr. 3-4, p. 117-118.

¹² По Областному Совету. Об упразднении должности учителя молдавского языка в Хотинском уездном училище: 28 августа 1868 года, în: Gheorghe Negru, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 1995, nr. 3-4, p. 118-119.

(Bălți și Soroca - n.n.), chiar dacă încă se mai predă, foarte puțini elevi o învață. Din aceste considerente și din necesitatea de a fortifica predarea limbii ruse în școlile județene amintite, episcopul Circumscripției de Învățământ Odesa solicită anularea predării în școlile respective a limbii moldovenești”. La rândul său, guvernatorul general al Novorossiei și Basarabiei, contactat de ministrul instrucțiunii, „ținând cont că în regiunea Basarabia limba moldovenească nu este utilizată nici în instituțiile de învățământ, nici în cele administrative și judecătorești, ci constituie doar un grai local al unei părți a populației sătești, care în timpul de față deschide școli populare cu predarea obiectelor exclusiv în limba rusă”, a acceptat în totalitate opinia episcopului din Odesa privind „inutilitatea predării limbii moldovenești în școlile județene din Basarabia”¹³.

Următorul pas în direcția rusificării învățământului primar și secundar din Basarabia, după suspendarea predării limbii române la gimnaziul regional și în școlile județene, conform indicațiilor ministrului instrucțiunii D.A. Tolstoi din 1867 și a propunerilor directorului școlilor K. Ianovski din 1868 referitoare la accelerarea rusificării școlilor sătești din Basarabia, l-a constituit fondarea unei instituții specializate pentru pregătirea învățătorilor. În raportul pentru anul 1870, guvernatorul militar al Basarabiei I.E. Hanhardt, informându-l pe împărat despre insuficiența învățătorilor pentru școlile elementare din regiune, propune să se deschidă câte o școală normală în județele Chișinău, Orhei, Iași, „în scopul cunoașterii limbii ruse și în general a întăririi elementului rus din aceste județe”. În opinia guvernatorului, era un moment potrivit pentru atingerea scopului propus, deoarece, în urma „influenței binefăcătoare” a noilor organe judecătorești, introduse în 1869, „în mediul populației moldo-valahe, până nu demult nepăsătoare și apatice, a apărut tendința de a învăța limba rusă, fără cunoașterea suficientă a căreia nimeni nu poate pretinde la titlul de jurat, ceea ce imediat a devenit un lucru foarte prestigios în ochii băștinașilor. Această tendință nu trebuie neglijată chiar și din considerente de stat și ar fi un lucru de mare folos dacă visteria ar deschide, din contul său, două, trei școli normale în județele Chișinău, Orhei și Iași, unde marea majoritate a populației o alcătuiesc moldovenii”. Țarul, manifestându-și interesul față de inițiativa guvernatorului Basarabiei, a notat pe câmpul raportului: „A se analiza”. Ca urmare, Ministerul Instrucțiunii Publice a solicitat avizul episcopului Circumscripției de Învățământ Odesa. Episcopul, într-o adresă din februarie 1872, ținând cont că pentru luna iulie 1872 era deja planificată deschiderea școlii normale din Bairamci, județul Akkerman (autorizată prin decizia din 7 decembrie 1871 a Consiliului de Stat și aprobată de către împărat), a emis părerea că, „pentru satisfacerea cererii de învățători bine pregătiți pentru școlile elementare din Basarabia, ar fi suficient și mai puțin împovărat pentru visterie

¹³ Об упразднении преподавания молдавского языка в уездных училищах Бессарабской области, Февраля 3, 1871, în: Gheorghe Negru, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 1995, nr. 3-4, p. 119-120.

a institui la Școala Normală din Baramci, pe lângă cele 40 burse de stat de care dispune ea [...], încă 20 asemenea burse”. După deliberări, opinia respectivă fiind acceptată și de ceilalți demnitari, la 8 octombrie 1872 Consiliul de Stat a adoptat hotărârea „Cu privire la mărirea numărului de bursieri ai statului în Școala Normală din Bairamci, regiunea Basarabia”, iar împăratul a aprobat această decizie¹⁴.

După inițierea procesului de înlăturare a limbii române din școlile sătăști primare și de fondare în satele Basarabiei a școlilor elementare exclusiv rusești (1867), după anularea predării limbii române în școlile secundare (gimnaziul regional – 1866; școlile județene – 1868, 1871; seminarul teologic – 1868¹⁵), problema cunoașterii insuficiente a limbii ruse de către elevii români din școlile respective nu a dispărut. În a doua jumătate a anilor 1880, nemulțumiți de progresele rusificării, demnitarii Imperiului Rus au inițiat o discuție privind factorii (așa-zisele „condiții nefavorabile”, conform documentelor) care împiedicau rusificarea românilor din Basarabia și identificarea unor pârghii eficiente de amplificare a asimilării prin intermediul instruirii în școli. Totul a început după vizita, în vara anului 1886, a guvernatorului general provizoriu din Odesa, Hristofor Roop, în Basarabia. Acesta, inspectând o serie de școli și contactând cu populația, a rămas profund „întristat” de faptul că foștii absolvenți ai școlilor rurale nu puteau sau poate nici nu doreau să vorbească rusește. După cum aflăm din raportul inspectorului școlilor populare din gubernia Basarabia, raionul patru, A. Uarov, din 5 iunie 1886, adresat directorului școlilor populare, guvernatorul general din Odesa, călătorind spre Soroca, a schimbat, pe neașteptate, itinerarul, intrând, neanunțat, la școla din Căinari-Vechi. Aici el i-a găsit pe învățător și învățătoare care au reușit să adune „câțiva elevi” și să-i prezinte demnitarului de la Odesa. După examinare, H. Roop a constatat: „Se vede că în școlile populare nu se obține cunoașterea deplină a limbii ruse”. Inspectorul A. Uarov a explicat că faptul respectiv era „determinat, parțial, de naționalitatea moldovenească a elevilor, de mediul în care trăiesc și aud doar vorbă moldovenească, de durata scurtă a anului școlar în școlile sătăști”¹⁶.

Mai multe detalii despre discuția guvernatorului general cu cadrele didactice de la școala „de o singură clasă” din Căinari-Vechi descoperim în raportul învățătorului N. Iațimirski către inspectorul Uarov, din 12 iulie 1886. Guvernatorul general l-a întrebat pe învățătorul de religie Podgurski: „De ce în școlile populare elevii nu pot să vorbească fluent în limba rusă și, prin urmare, nu pot pot fi

¹⁴ 8 octombrie 1872. Cu privire la creșterea numărului de bursieri ai statului la Școala Normală din Bairamci, regiunea Basarabia, în: Gheorghe Negru, *Limba română și politica de rusificare în Basarabia*, în: „Destin Românesc, Revistă de istorie și cultură”, Ediție specială, Chișinău, 2011, nr. 5-6, p. 142-147.

¹⁵ Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși*. Ediție îngrijită de Iurie Colesnic, Chișinău, Museum, 2000, p. 131.

¹⁶ Письмо инспектора народных училищ Бессарабской губернии, 4-го района, адресованное его превосходительству господину директору народных училищ Бессарабской губернии, г. Сороки, № 369, 5 июня 1886 г., în: A.N.R.M., fond 152, inv. 1, dosar 324, fila 196.

promotori buni (ai limbii ruse – n.n.) în mediul lor?”. Acesta a răspuns: „Este foarte dificil să-i înveți pe moldoveni să vorbească fluent în limba rusă și, în afară de aceasta, ei nu frecventează sistematic școala, de aceea este necesar de a introduce învățământul obligatoriu”. Asistenta învățătorului, la rândul ei, a specificat că „în școala populară nu se poate reuși ca băieții să însușească bine limba rusă, deoarece ei aud vorbirea rusească numai în clase, dar în familie vorbesc în limba maternă moldovenească”. Învățătorul Iațimirski a precizat și el că „țărani înca nu au conștientizat folosul instruirii, iar pentru ca absolvenții școlilor populare să nu uite limba rusă și să servească drept promotori ai limbii ruse în mediul lor nu trebuie să li se elibereze atestatul până la maturitate și să fie forțați să meargă la școala în zilele libere de iarnă; unii dintre elevii mei, care au terminat cursul în anii precedenți, frecventează școala iarna, iar eu le preadam ca și la toți ceilalți, determinându-i ca în zilele de sărbătoare să citească ceasuri întregi în biserică”. Opinia respectivă a fost aprobată de guvernatorul general de la Odesa¹⁷.

În raportul din anul 1886 către împărat, Hristofor Roop, referindu-se la ultimele sale călătorii prin Basarabia, semnala, „cu mare mâhnire”, că „în rândurile populației moldovenești locale aproape că nu se observă roadele instruirii în numeroasele școli publice, căci sătenii care au învățat în ele, mulți dintre ei chiar trecând mai apoi prin armată, aproape pretutindeni nu puteau cu desăvârșire, sau poate că nici nu doreau, să răspundă rusește la întrebările care li se puneau”. Din cei peste 20 000 de elevi, care, conform rapoartelor, studiau în școlile satești din Basarabia, încheiau cursul nu mai mult de 5 sau 6 %, astfel încât „cheltuielile considerabile suportate de guvern, de zemstve și de înseși comunitățile rurale – până la 300 mii ruble anual – devin aproape absolut neproductive”. Acordând „o importanță primordială chestiunii privind necesitatea contopirii totale a Basarabiei cu Rusia autohtonă, am atras în acest sens toată atenția guvernatorului și șefilor din învățământul local pentru a pune pe viitor baze cu ajutorul cărora școlile publice din această periferie ar putea cu adevărat satisface nevoile populației și, în același timp, ar contribui la rusificare”, - declara Roop¹⁸.

Acest pasaj din raportul guvernatorului general a atras atenția țarului care a notat pe câmp: „Extrem de indicat”. Despre pasajul și nota respectivă, Comitetul de Miniștri, conform regulamentului, l-a informat pe ministrul instrucțiunii publice și pe cel al afacerilor interne. I. Deleanov, ministrul instrucțiunii, în adresa către Comitetul de Miniștri din 30 iunie 1888, concluzionează, în baza datelor primite de la epitropul Circumscripției de Învățământ Odesa, că „primul și prin-

¹⁷ Рапорт учителя Каинарь-Векского однокласного народного училища на имя его высокоблагородию господину инспектору народных училищ Бессарабской губернии, 4-го района, № 10, 12 июля 1886, în: *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare A.N.R.M.,) Fond 152 (*Direcția școlilor publice din Basarabia și instituțiile subordonate*), inv. 1, dosar 324, fila 210.

¹⁸ Выписка из всеподанейшего отчета временного Одесского генерал - губернатора за 1886 год, în: Gheorghe Negru, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista de Istorie a Moldovei, 1995, nr. 3-4, p. 125-126.

cipalul motiv al faptului că școlile publice din Basarabia nu corespund întru totul scopurilor indicate de guvernatorul general provizoriu din Odesa constă în numărul limitat al acestor școli în raport cu populația și suprafața guberniei”. Astfel, constata ministrul, „acum zece ani” (1878), în Basarabia activau 198 de școli satești de diferite tipuri în care învățau 11 061 elevi. În același an, absolviseră cursul 331 elevi. În momentul când demnitarul își redacta scrisoarea, în prima jumătate a anului 1888, în Basarabia funcționau 395 de școli satești cu 25 563 elevi. În 1886, în aceleași școli, absolviseră cursul 1700 elevi. În Basarabia, comparativ cu celelalte gubernii din Circumscripția de Învățământ Odesa, numărul școlilor primare în raport cu numărul populației și cu suprafața guberniei era mai mic decât în gubernia Taurida și mai mare decât în guberniile Herson și Ecaterinoslav. În gubernia Taurida, o școală primară revenea la 820 locuitori și la un teritoriu de 48 verste pătrate¹⁹, în Basarabia – la 2350 locuitori și la un teritoriu de 69 verste pătrate, în Herson – la 2420 locuitori și la un teritoriu de 79 verste pătrate, în Ecaterinoslav – la 2670 locuitori și la un teritoriu de 93 verste pătrate. În pofida avantajului Basarabiei față de gubernia Herson și Ecaterinoslav, raporturile sus-menționate dintre numărul de școli, numărul de populație și suprafața guberniilor, conform documentului, „nu pot fi considerate favorabile în nicuna din guberniile circumscripției, cu atât mai mult cu cât din componența populației fiecăreia din ele fac parte alogeni destul de numeroși și adeseori deosebindu-se radical ca limbă și credință de populația autohtonă a statului și între ei”.

Încercând să clarifice cauzele numărului insuficient de „școli populare” din Basarabia și, în definitiv, a insucceselor politicii de rusificare, ministrul instrucțiunii analizează sursele de finanțare a acestor instituții. Astfel, constata I. Deleanov, pentru școlile din Basarabia erau alocate de la visteria de stat a Imperiului Rus 45 384 rub., comunitățile satești din Basarabia contribuiau cu 215 587 rub., cele orășenești – cu 37 546 rub., administrațiile de zemstvă – cu 10 286 rub. Deși, din motive lesne de înțeles, demnitarul nu învinuiește guvernul că alocă prea puțini bani pentru școlile din Basarabia, cifrele enunțate de acesta relevă o tendință clară, caracteristică pentru toate guberniile din Circumscripția de Învățământ Odesa: subfinanțarea de la buget a școlilor. În așa fel, eforturile întreținerii școlilor existente în Basarabia și costurile politicii de rusificare erau plătite, în cea mai mare parte, de „alogeni”. În Basarabia instituțiile școlare erau finanțate, în principal, de comunitățile satești, ceea ce constituia o particularitate în cadrul circumscripției, iar în guberniile Taurida, Herson și Ecaterinoslav – de către administrațiile orășenești și cele de zemstvă. I. Deleanov, referindu-se la sursele de finanțare a învățământului din Basarabia, considera că administrațiile orășenești de aici aveau o atitudine „puțin înțelegătoare” față de finanțarea școlilor publice, iar cele de zemstvă erau „cu totul indiferente”. În opinia ministrului, decalajele sus-menționate se datorau răspândirii în Basarabia, în temei, a școlilor satești cu o clasă și cu două clase, subordonate Ministerului

¹⁹ O verstă pătrată este egală cu 1, 138 km².

Instrucțiunii Publice, pe când cele subordonate consiliilor școlare erau mai puțin răspândite. Astfel în Basarabia existau 227 școli de primul tip și 134 de tipul doi, în celelalte gubernii – 98 de primul tip și 898 de tipul doi. Deși școlile subordonate Ministerului Instrucțiunii Publice erau mai „rațional organizate”, ele necesitau costuri mai mari de întreținere, stopând inevitabil răspândirea școlilor subordonate consiliilor școlare care erau mai puțin de întreținut, dar, totodată, „nelipsite de posibilitatea de a servi scopurilor arătate de guvernatorul general”.

Un alt impediment în calea rusificării, care deja nu ținea doar de sfera învățământului, îl constituia mediul moldovenesc din satele basarabene. „În aceste localități – sublinia ministrul instrucțiunii – nu numai moldoveanul uită vorba rusească, ci și rusul sadea, constrâns să se instaleze aici pentru o vreme mai mult sau mai puțin îndelungată, cu trecerea timpului, se dezvăță să vorbească în limba natală, devenind după vorbă el însuși moldovean”.

În cele din urmă, pentru a crește numărul de școli sătești în Basarabia și a consolida politica de rusificare, ministrul instrucțiunii, referindu-se la opinia episcopului Circumscripției de Învățământ Odesa, propunea, în afară de îmbunătățirea activității școlilor deja existente, următoarele: 1) a determina zemstva din Basarabia să aloce sume pentru „fondarea școlilor sătești în toate localitățile alogene în care acestea nu există, iar în cele mai populate dintre localități, chiar dacă au câte o școală, să se mai deschidă câte una”. Scopului respectiv trebuiau să-i servească „școlile parohiale, instituite din veniturile de la proprietățile mănăstirești donate locurilor sfinte la răsărit”; 2) a lua măsuri „ca să fie alese și numite în toate funcțiile în localitățile moldovenești exclusiv persoane care au terminat cursul într-una din școli și care cunosc temeinic limba rusă, în același timp orice corespondență oficială trebuie să fie ținută neapărat de către aceste persoane publice în limba de stat”. În opinia ministrului instrucțiunii, pentru a înțelege dacă propunerile sus-menționate puteau fi realizate, Ministerul Afacerilor Interne trebuia să răspundă la două întrebări: 1) permitea oare situația economică a zemstvei basarabene de a cere „noi sacrificii pentru învățământul public și în general de a extinde activitatea în această direcție”; 2) „cât de puternică este tendința sătenilor de a-și asuma povara funcțiilor pentru ca dorința de a le ocupa să le poată servi drept imbold să învețe”. Din câte se știe, constata ministrul, țăranii evitau să-și asume funcțiile sătești, întrucât salariul nu recompensa dauna pe care o suporta gospodăria în timpul când era ocupat cu prestarea serviciilor publice²⁰.

La 21 iulie 1888, Comitetul de Miniștri a expediat adresa ministrului instrucțiunii publice, expusă mai sus, ministrului ad-interim al afacerilor interne Veaceslav Plevé, invitându-l să prezinte opiniile și concluziile sale în chestiunea creșterii eficienței școlii din Basarabia ca instrument de rusifica-

²⁰ Adresa Ministerului Instrucțiunii Publice, Departamentul Pentru Problemele Școlilor, către șeful serviciului administrativ al Comitetului de Miniștri, Sankt Petersburg, nr. 9718, 30 iunie 1888, în: Gheorghe Negru, *Limba română și politica de rusificare*, „Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură”, Serie nouă, Ediție specială, 2011, nr. 5-6, p. 155-158.

re²¹. La rândul său, ministrul ad-interim al afacerilor interne, prin scrisoarea din 12 septembrie 1888, a solicitat același lucru de la guvernatorul general provizoriu din Odesa²². La 22 septembrie 1888, guvernatorul general Hristofor Roop a cerut informații, în aceeași chestiune, guvernatorului Basarabiei. Comentând propunerile lui I. Deleanov, guvernatorul general a fost într-un tot de acord cu „considerațiunile expuse la pct. 2 ale ministrului instrucțiunii publice”. Însă, ținând cont de repartizarea inegală a populației moldovenești în județele Basarabiei, concentrată, în opinia sa, mai mult în partea de nord a guberniei, Roop nu a dat „o importanță primordială numărului de școli populare, indicat de secretarul de stat Deleanov”, deoarece ele nicidecum nu asigurau „rezultatele scontate”. Spre deosebire de ministrul instrucțiunii, care pleda pentru fondarea, cu ajutorul alocațiilor de la zemstvă, a școlilor sătești în „toate localitățile alogenilor”, guvernatorul general considera „absolut inutil să ceri de la zemstvele acelor județe în care sunt puțini moldoveni noi sacrificii pentru învățământul public”. De aceea, Roop considera necesară doar „construcția în localitățile populate mai ales cu moldoveni, chiar și a câtorva astfel de școli, care, așa cum am prezentat în raportul meu către Împărat, ar putea satisface cu adevărat nevoile populației și contribui, în același timp, la rusificare”²³.

Guvernatorul general provizoriu din Odesa, în adresa din 26 noiembrie 1888 către ministrul afacerilor interne, bazată pe informațiile și opiniile guvernatorului Basarabiei, a prezentat următoarele concluzii:

„1. Nu se observă în momentul de față nici un fel de tendință în rândurile populației sătești nici spre ocuparea de funcții în administrația țărănească, nici spre învățarea limbii ruse.

2. Nu există nici un temei pentru a conta pe contribuția zemstvei la deschiderea de noi școli.

3. Caracterul imperios al chestiunii privind învățământul public în partea moldovenească a Basarabiei, având în vedere necesitatea rusificării cât mai rapide a acestei periferii, ridică această chestiune la gradul de importanță de stat, de aceea învățământul populației sătești din regiunea dată trebuie să constituie o preocupare a Guvernului.

4. Cel mai bun mijloc pentru obținerea unor rezultate utile este considerat organizarea școlilor parohiale și a școlilor ministeriale, în acestea fiind numiți conducători din rândurile preoților și învățătorilor care corespund într-un tot sârmărilor încredințate lor.

5. Deținerea funcțiilor administrației sătești exclusiv de persoane care cu-

²¹ Adresa Comitetului de Miniștri către Excelența Sa V.K. Plevé, Sankt Petersburg, nr. 1370, 21 iulie 1888, în *Ibidem*, p. 159.

²² Adresa Ministerului Afacerilor Interne, Departamentul Economic, către domnul guvernator general provizoriu din Odesa, Sankt Petersburg, nr. 5752, 12 septembrie 1888, în *Ibidem*, p. 159-160.

²³ Adresa guvernatorului general provizoriu din Odesa către domnul guvernator al Basarabiei, Odesa, nr. 3263, 22 septembrie 1888, în: Gheorghe Negru, *Limba română și politica de rusificare*, „Des-tin Românesc. Revistă de istorie și cultură”, Serie nouă, Ediție specială, 2011, nr. 5-6, p. 161-163.

nosc limba rusă este posibilă doar cu trecerea timpului, când școlile vor furniza un contingent de astfel de persoane”²⁴.

La 20 ianuarie 1889, contele D. A. Tolstoi, ministru al afacerilor interne, a comunicat Comitetului de Miniștri opiniile și informațiile primite de la guvernatorul general provizoriu din Odesa, considerându-le „demne de toată atenția”²⁵.

În cele din urmă, la 7 și 21 martie 1889, Comitetul de Miniștri a examinat adresele primite de la ministrul instrucțiunii și a celui al afacerilor interne. În baza explicațiilor date de ministrul afacerilor interne, ministrul instrucțiunii publice, ober procurorul Sfântului Sinod, guvernatorul general provizoriu din Odesa, s-a ajuns la o serie de concluzii care relevă cum condițiile din Basarabia, considerate „atât de nefavorabile” a-u mai temperat zelul rusificator al unor înalți demnitari ai Imperiului Rus, determinându-i să se conformeze și să ajusteze procesul de rusificare al românilor basarabeni cu posibilitățile financiare ale guvernului și ale locuitorilor guberniei.

În primul rând, demnitarii au constatat că organizarea și deschiderea în viitorul apropiat a „unui număr considerabil” de școli parohiale, utilizând resursele populației locale, „oricât de mult s-ar dori aceasta”, era „extrem de dificilă”. Cauzele acestui fenomen erau următoarele: a) dominarea în Basarabia a „neamului moldovenesc” care „nu conștientizează necesitatea învățării limbii ruse”; b) preoțimea basarabeană, „alcătuită aproape exclusiv din populație locală”, „nu posedă suficient limba rusă”; c) numărul parohiilor din Basarabia era „extrem de mare (peste 1000)”, determinând întinderea „prea mică” a parohiilor și traiul „foarte sărac” al clerului, iar drept consecință „atragera în funcții de preot a unor persoane îndeajuns de instruite din guberniile rusești indigene este foarte dificilă”.

În al doilea rând, drept urmare „a unor condiții atât de nefavorabile”, Departamentul pentru afaceri ecleziastice a confesiunii ortodoxe și Ministerul Instrucțiunii Publice, înțelegând „importanța instalării solide în ținut a instruirii ruse”, a faptului că scopul era „imposibil de atins altfel decât treptat și fără violență asupra populației alogene locale”, au cheltuit în Basarabia „mijloace considerabile pentru realizarea obiectivului indicat cu ajutorul unor acțiuni excepționale”. Astfel, în eparhia Chișinău, a fost fondată, din mijloacele adunate de la proprietățile mănăstirești donate „locurilor sfinte” din răsărit, o școală de fete (în care erau educate până la 300 de eleve) și un seminar teologic cu o școală parohială model. Autoritățile sperau că instituțiile școlare respective vor contribui, încetul cu încetul, la pregătirea preoților din rândul populației locale, aceștea devenind cunoscători buni ai limbii ruse și a procedurilor pedagogice. Simultan, prin instruirea rusească a „elementului feminin al familiilor preoțimii locale”, se intenționa „a introduce limba rusă ca limbă vorbită în familiile clericilor de la țară”.

²⁴ Adresa guvernatorului general din Odesa către domnul ministru al afacerilor interne, Odesa, nr. 4533, 26 noiembrie 1888, în Gheorghe Negru, *Ibidem*, p.164-167.

²⁵ Adresa Ministerului Afacerilor Interne, Departamentul Economic, către domnul șef al serviciului administrativ al Comitetului de Miniștri, Sankt Petersburg, nr. 418, 20 ianuarie 1889, în *Ibidem*, p. 167-170.

În al treilea rând, înăți funcționari erau încrezători că „toate instituțiile de învățământ sus-numite vor aduce, fără îndoială, cu timpul, beneficiile așteptate de la ele în opera de rusificare a guberniei Basarabia, mai cu seamă în condițiile unei tendințe ferme a departamentelor respective și a conducerii locale spre atingerea scopului propus”.

În al patrulea rând, deja „în momentul de față” (1889) pot fi cuantificate roadele eforturilor constante ale guvernului din deceniul trecut în direcția rusificării: „Cu 10 ani în urmă, în Basarabia nu erau decât 198 de școli publice cu predare în limba rusă, pe când astăzi numărul lor este de 395”.

Pe baza explicațiilor și datelor sus-menționate, Comitetul de Miniștri a constatat că „răspândirea considerabilă a școlilor parohiale în gubernia Basarabia se poate produce doar în viitor, când va crește numărul slujitorilor altarului care să posede carte rusească, iar limba rusă va fi înțeleasă de populația locală. În momentul de față, pe primul loc între acțiunile de extindere a învățământului primar în limba de stat, în scopul rusificării acestei regiuni periferice, trebuie să stea școlile satești ale Ministerului Instrucțiunii Publice”.

De asemenea și implementarea propunerii privind numirea în funcțiile din cadrul administrației satești locale a unor persoane exclusiv din rândul celor care cunosc bine carte rusească era posibilă „doar odată cu trecerea timpului, pe măsura răspândirii în masele populare a capacității de a însuși bine limba rusă, dar spre acest scop trebuie să se tindă la fel de neclintit ca și în chestiunea sus-menționată a extinderii în acest ținut a școlii ruse în general”²⁶.

Așadar, eforturile autorităților țariste de la sfârșitul sec. XIX de a accelera și aprofunda procesul de rusificare a românilor basarabeni, de a contribui decisiv, în perioada imediat următoare, la ștergerea caracteristicilor etnolingvistice și culturale ale acestora, prin creșterea considerabilă și rapidă a numărului de școli parohiale în satele din Basarabia, transformate în școli exclusiv rusești, în „instrumente” ale rusificării, dar finanțate, în principal, de comunitățile locale, au fost subminate de o serie de factori extrem de „nefavorabili”. A fost vorba, în primul rând, de dominarea „neamului moldovenesc” în Basarabia, care nu conștientiza necesitatea învățării limbii ruse. În al doilea rând, de sărăcia și „incultura” clericilor care, pe de o parte, nu puteau fi înlocuiți cu fețe bisericești aduse din Rusia, deoarece parahiile basarabene erau mici și sărace și nu prezentau interes pentru acestea, iar pe de altă parte, fiind instruiți, în marea lor majoritate, în școli primare „moldovenesti”, cunoșteau insuficient sau nu cunoșteau deloc limba rusă. În al treilea rând, de sărăcia, în general, a populației locale, incapabilă să întrețină din mijloacele proprii un număr suficient de școli parohiale rusești, care să substituie mediul lingvistic și cultural ro-

²⁶ О высочайшей отметке на всеподданнейшем отчете за 1886 год временного Одесского генерал-губернатора касательно народных школ в Бессарабии, марта 17, 1889. Выписка из журналов Комитета Министров 7 и 21 марта 1889 года, în: Gheorghe Negru, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, „Revista de istorie a Moldovei”, 1995, nr. 3-4, p. 126-127.

mănesc cu mediul, limba și cultura rusă. În aceste condiții, demnitarii de la Sankt Petersburg au decis să nu forțeze, inutil, nota, ci să proclame rusificarea românilor din Basarabia drept o problemă importantă a statului, transferând-o în grija și gestiunea permanentă a guvernului. Însă, deoarece guvernul nu era în stare să propună o finanțare consistentă și imediată a procesului de rusificare, de creștere exponențială a numărului de școli în această provincie, Comitetul de Miniștri al Imperiului Rus a fost nevoit să respingă ideea „saltului calitativ” sau a rusificării rapide a românilor, propusă în 1886 de către guvernatorul general provizoriu din Odesa, insistând să mențină strategia și ritmul anterior al politicii de rusificare treptată, fără a recurge la violență, pe baza creșterii succesive, mai ales a numărului de școli „ministeriale”, până când, în cele din urmă, populația locală și, în mod special, clerul român și „elementul feminin” românesc, vor însuși limba rusă și vor poseda carte rusească.

Politica respectivă de rusificare a autorităților imperiale, prin închiderea școlilor primare parohiale românești și transformarea lor în școli exclusiv rusești, prin organizarea de noi școli primare parohiale și „ministeriale”, de asemenea, rusești, prin suspendarea predării disciplinei „limba moldovenească” în școlile primare și secundare, prin interzicerea, în general, a limbii și culturii naționale și impunerii limbii și culturii ruse în Basarabia, dublate de subdezvoltarea și sărăcia caracteristice societăților eminamente agrare din Sud-Estul Europei, în general, a încetinit în mare măsură procesul de alfabetizare a românilor, iar într-o perspectivă mai largă și fenomenul creșterii numărului de intelectuali și cadre naționale, însușirii și dezvoltării limbii române literare, literaturii, culturii și identității naționale, frânând evoluția Basarabiei către o societate modernă.

Relevante, în acest sens, sunt datele recensământului din 1897 care, deși au fost falsificate, evidențiază totuși tendințele principale ale proceselor din societatea basarabeană. Astfel, la sfârșitul sec. XIX, din cei 920 919 români basarabeni 817 116 (94,2 %) erau analfabeți, existând doar 53 803 știutori de carte, ceea ce constituia 5,8% din totalul populației (10,0% - bărbați și 1,5% - femei). Pondere românilor știutori de carte, comparativ cu celelalte etnii din Basarabia, era cel mai mic, cu excepția Țiganilor. În totalul populației basarabene, nemții știutori de carte constituiau 62,6%, polonezii – 46,6%, evreii – 36,1%, rușii – 25,6%, bulgarii – 18,0%, găgăuzii „tătari” și „osmani” – 12,2%, ucrainenii – 9,1%. Din cei 53 803 români instruiți 50 513 (93,9%) absolviseră școli primare, iar 3 290 (6,1%) – și alte tipuri de școli. În total, 51 579 (5,65%) erau „știutori de carte în limba rusă” și doar 2 224 (0,2%) – „știutori de carte în altă limbă” care, în general, nu putea fi alta decât limba română. Cele mai puține persoane instruite în limba maternă, cu excepția Țiganilor, erau printre români, bulgari, găgăuzi, iar cele mai multe – printre nemți (41,9%), ruși (25,6%), evrei (14,4%). Conform datelor culese de cercetătorul sovietic A. Babii, în anii 1862-1900, timp de 38 de ani, doar 246 de „moldoveni”, majoritatea originari din Basarabia, au intrat la studii universitare în diferite orașe ale Imperiului Rus, ceea ce constituia doar 6,4 studenți anual²⁷. Comparativ cu

²⁷ А.И. Бабий, Формирование молдавской интеллигенции во второй половине XIX – начале XX в., Изд. «Штиинца», Кишинев, 1971, с. 24.

celelalte etnii din Basarabia, numărul intelectualilor și funcționarilor români reprezentați în diferite domenii ale vieții sociale din Basarabia, cu excepția bisericii ortodoxe, era cel mai mic (în unele domenii, procentul ucrainenilor era mai mic decât al românilor). Clericii români constituiau 59,7%, rușii – 23,9%, ucrainenii – 11,4 % etc. În administrație, judecătoriile și în poliție românii alcătuiau 11,2%, rușii – 64,2%, ucrainenii – 16,7%. În judecătoriile particulare românii reprezentau 7,6%, rușii – 73,6%, ucrainenii – 2,8%. În forțele armate românii erau cei mai puțini – 5,8%, rușii – 58,3%, ucrainenii – 17,2%. În învățământ și educație românii reprezentau 18,3%, rușii – 58,0%, – ucrainenii – 13,8%. În știință, literatură, artă românii alcătuiau 16,8%, rușii – 48,6%, ucrainenii – 24,8%. În activitățile medico-sanitare românii constituiau 17,2%, rușii – 55,9%, ucrainenii – 2,8%²⁸.

La fel de relevante, pentru evaluarea consecințelor nefaste ale politicii de rusificare a autorităților țariste asupra alfabetizării și instruirii românilor basarabeni în sec. XIX, sunt și informațiile guvernatorului Basarabiei, prezentate în raportul către țar din 1901. Astfel, pentru satisfacerea necesităților de instruire a 2 142 000 oameni (1 757 000 – săteni, 385 000 – orășeni), în Basarabia funcționau 1513 școli de felurite tipuri (generale, profesionale, medii și primare; „ministeriale”, aflate în subordinea directorului școlilor populare, parohiale și de alfabetizare, subordonate departamentului ecleziastic): 381 în orașe, 1132 în sate. În total, în școlile respective, învățau 92 654 de elevi, inclusiv 67 846 (72%) băieți și 24 808 (28%) fete. În cele 381 de școli orășenești învățau 23 346 elevi, iar în cele 1132 școli rurale învățau 69 308 elevi. Din cei 245 308 copii de vârstă școlară din satele basarabene doar 69 308 (28%) erau școlarizați, iar 176 000 (72%) nu frecventau școala deloc. În opinia guvernatorului, chiar dacă numărul școlilor din Basarabia era insuficient pentru toată populația, organizarea „școlilor populare rusești” era îndeosebi necesară „în satele cu populație nerusă”. „Într-o gubernie unde elementul curat rusesc este foarte neînsemnat – constata guvernatorul –, iar populația, în afară de evrei, este alcătuită din moldoveni, bulgari, găgăuzi (turci creștini), nemți, armeni, albanezi și alte etnii, școlile populare rusești ar putea să servească, înainte de toate, scopurilor guvernamentale, contribuind la dezvoltarea spiritului rusesc printre aceste neamuri. Creșterea numărului de școli va determina utilizarea lor de către diferitele etnii și acest fapt va avea rezultate mai bune decât aplicarea unor măsuri speciale față de școlile alogene”²⁹.

În concluzie, o privire de ansamblu asupra politicii de rusificare a învățământului din Basarabia în a doua jumătate a sec. XIX dezvăluie două etape principale. Prima etapă – anii 1866-1872 – se caracterizează prin adoptarea hotărârilor care au suspendat, din punct de vedere juridic, utilizarea și predarea limbii române în întregul sistem școlar din Basarabia. În această etapă, autoritățile Imperiului Rus, invocând pericolul influenței statului român modern nou creat asupra Basara-

²⁸ Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г., III, Бессарабская губерния, 1905, с. 94-97, 158-159.

²⁹ Всеподданнейший отчет Бессарабского Губернатора за 1901 г., în: ANRM, Fond 2 (*Cancelaria guvernatorului Basarabiei*), inv. 1, dosar 8906, filele 4-4 v., 6 v. -7.

biei, au inițiat în 1867 la propunerea ministrului instrucțiunii publice A. Tolstoi, procesul de transformare a învățământului primar rural, în mică parte încă românesc, într-un sistem de învățământ exclusiv rusesc, susținând lichidarea școlilor parohiale românești și transformarea lor în școli exclusiv rusești, fondarea unor noi școli parohiale și „ministeriale” în totalitate rusești. În 1866, la inițiativa Consiliului de Stat al Imperiului Rus, în scopul de a neutraliza influența manualelor românești publicate de Ioan Donceș, a fost interzisă predarea limbii române la gimnaziul regional din Chișinău. A urmat suspendarea predării limbii române în toate celelalte tipuri de școli secundare din Basarabia: în 1868 – la Seminarul Teologic din Chișinău, în 1868, 1871 – în școlile județene din Chișinău, Orhei, Bălți, Soroca, Hotin. Au încununat acest șir de interziceri succesive deciziile Consiliului de Stat din 1871-1872 privind fondarea în localitatea Bairamci, județul Akkerman, a unei instituții specializate de pregătire a noilor învățători care, instruiți și educați corespunzător, trebuiau să contribuie la rusificarea conștiinței, „ca la carte” a copiilor români din zona rurală a Basarabiei, mărind, în același scop, numărul de bursieri ai statului pregătiți în instituția respectivă. Astfel a fost creat un sistem de învățământ primar și secundar în totalitate rusesc.

A doua etapă – anii 1873-1900 – se caracterizează prin eforturile susținute ale autorităților țariste de a-i determina pe țăranii români din Basarabia să însușească în masă limba rusă, care, prin intermediul sistemului de învățământ rusesc creat în anii precedenți, trebuia să devină limbă de comunicare nu doar în instituțiile de stat, ci și în intimitatea familiilor, condiționând astfel transformarea radicală a realităților lingvistice și culturale din satele basarabene, impunând în locul graiului moldovenesc, a reperelor culturale și identitare românești, limba, cultura și identitatea rusă. În 1886, nemulțumiți de lipsa unor progrese evidente a politicii de rusificare, de persistența și dominarea graiului moldovenesc în viața socială și cotidiană a satelor basarabene, de dezinteresul și nedorința țăranilor români de a însuși și a vorbi rusește, demnitarii cu cele mai înalte funcții din cadrul Imperiului Rus, inclusiv împăratul, au încercat să dea un imbold decisiv rusificării prin creșterea exponențială a numărului de școli rusești în localitățile rurale, pentru a marca o cotitură și o transformare radicală, sub aspect lingvistic și cultural rusesc, a satelor din Basarabia. Însă, această nouă strategie a politicii de rusificare s-a lovit de două piedici insurmontabile: 1) de dominarea populației românești și a mediului specific moldovenesc în satele basarabene; 2) de lipsa mijloacelor financiare și a cadrelor rusești necesare. În definitiv, după cum reiese din discuțiile și concluziile Comitetului de Miniștri, conducerea de vârf a Imperiului Rus s-a pomenit în fața următoarei dileme: fie să aplice forța pentru impulsivizarea politicii de rusificare și transformarea rapidă și radicală a mediului cultural rural din Basarabia, fie să continue politica de rusificare graduală. Înțelegând situația de impas în care ar fi nimerit Imperiul Rus, autoritățile au decis, în final, să-și atingă obiectivele politicii de rusificare a românilor din Basarabia nu prin utilizarea metodelor represive, ci „treptat și fără violență”.